MILLIY TEATR MAKTABLARIDA FOLKLOR OBRAZLARINING STILISTIK IFODASI VA SAHNAVIY TALQINI

Boltaboyev Ixtiyorjon Ismoilovich
Qo'qon davlat universiteti o'qituvchisi,
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining mustaqil tadqiqotchisi.
boltaboyevixtiyor89@mail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy teatr maktablarida folklor obrazlarining stilistik ifodasi va sahnaviy talqini masalasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Unda folklor obrazlarining teatr san'atidagi o'rni, ularning shakllanishi va badiiy xususiyatlari, shuningdek rejissyorlik va aktyorlik ijrosidagi talqin usullari yoritilgan. Nutq, plastika, mimika va psixofizik vositalar orqali folklor obrazlarini yaratish tamoyillari hamda zamonaviy teatr amaliyotida ularning stilistik yangilanish jarayoni ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida folklor obrazlarining milliy teatr taraqqiyotidagi estetik va g'oyaviy ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: milliy teatr, folklor obrazlari, sahna talqini, stilistika, rejissura, aktyorlik san'ati, teatr maktabi, nutq madaniyati, sahna plastika, mimika, psixofizika, badiiy ifoda, zamonaviy teatr, ramziylik, estetik tahlil.

STYLISTIC EXPRESSION AND STAGE INTERPRETATION OF FOLKLORE CHARACTERS IN NATIONAL THEATRE SCHOOLS

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the stylistic expression and stage interpretation of folklore characters in national theatre schools. It examines the role of folklore characters in theatrical art, their formation and artistic characteristics, as well as the methods of their interpretation in directing and acting practices. The study also explores the principles of creating folklore characters through speech, plasticity, facial expressions, and psychophysical means, along with the process of their stylistic transformation in contemporary theatrical practice. The findings substantiate the aesthetic and ideological significance of folklore characters in the development of national theatre.

Keywords: national theatre, folklore characters, stage interpretation, stylistics, directing, acting art, theatre school, speech culture, stage plasticity, facial expressions, psychophysics, artistic expression, contemporary theatre, symbolism, aesthetic analysis.

СТИЛИСТИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ И СЦЕНИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ФОЛЬКЛОРНЫХ ОБРАЗОВ В НАЦИОНАЛЬНЫХ ТЕАТРАЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Аннотация: В данной статье проводится научно-теоретический анализ стилистического выражения и сценической интерпретации фольклорных образов в национальных театральных школах. Рассматриваются роль фольклорных образов в театральном искусстве, особенности их формирования и художественные характеристики, а также методы их интерпретации в режиссёрской и актёрской практике. Особое внимание уделяется принципам создания фольклорных образов посредством сценической речи, пластики, мимики и психофизических средств выразительности, а также процессу их стилистического обновления в современном театральном искусстве. В результате исследования обосновано эстетическое и идейное значение фольклорных образов в развитии национального театра.

Ключевые слова: национальный театр, фольклорные образы, сценическая интерпретация, стилистика, режиссура, актёрское искусство, театральная школа, культура речи, сценическая пластика, мимика, психофизика, художественная выразительность, современный театр, символизм, эстетический анализ.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida milliy madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir va integratsiya kuchayib borayotgan bir sharoitda har bir xalq o‘zining tarixiy-madaniy merosini asrash, uni qayta talqin qilish va zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg‘unlashtirish masalasiga alohida e’tibor qaratmoqda.[1] Shu nuqtai nazardan folklor merosi milliy madaniyatning eng muhim qatlamlaridan biri sifatida teatr san’ati rivojida alohida ahamiyat kasb etadi. Folklor obrazlari xalqning asrlar davomida shakllangan estetik qarashlari, ma’naviy qadriyatlari va badiiy tafakkurining mujassam ifodasi bo‘lib, ular milliy teatr san’atining g‘oyaviy-badiiy asosini boyitadi.[2]

Milliy teatr maktablarining shakllanishi va rivojlanishida folklor obrazlari muhim ijodiy manba sifatida xizmat qilib kelmoqda. Chunki folklor nafaqat syujet va obrazlar tizimini, balki sahnaviy ifoda vositalari, ijro uslubi, plastik harakat va nutq madaniyatining shakllanishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois folklor obrazlarining stilistik ifodasi va sahnaviy talqinini o‘rganish milliy teatrshunoslikning dolzarb ilmiy muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur mavzu doirasida milliy teatr maktablarida folklor obrazlarining shakllanish jarayoni, ularning badiiy xususiyatlari hamda sahnaviy ifoda imkoniyatlarini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Folklor obrazlari xalq og‘zaki ijodi an’analari asosida shakllangan bo‘lib, ular teatr san’atida ramziy, metaforik va umumlashtiruvchi badiiy vazifalarni bajaradi.[3] Bu esa ularning nafaqat estetik, balki g‘oyaviy-falsafiy ahamiyatini ham oshiradi. Milliy teatr maktablarida folklor obrazlarining shakllanishi tarixan xalq tomosha san’ati, marosimlar, doston ijrochiligi, ertak aytish an’analari va qiziqchilik san’ati bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlangan. Ushbu jarayon professional teatrning shakllanishida muhim asos bo‘lib xizmat qilgan. Folklor obrazlari sahnada xalqona tafakkur, milliy ruh va estetik qarashlarni ifodalashning asosiy vositasiga aylangan.

Folklor obrazlarining badiiy-estetik xususiyatlari ularning ko‘p qatlamli mazmunga ega ekanligida namoyon bo‘ladi. Ular bir vaqtning o‘zida ham real hayotiy voqelikni, ham ramziy-falsafiy mazmunni ifodalash imkoniyatiga ega. Shu sababli folklor obrazlari teatr san’atida keng interpretatsiya qilinadi va har bir ijodiy maktabda o‘ziga xos stilistik talqinga ega bo‘ladi. Shu jihatdan qaraganda, milliy teatr maktablarida folklor obrazlarining stilistik ifodasi va sahnaviy talqini masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb bo‘lib, u zamonaviy o‘zbek teatrining badiiy rivojlanish tendensiyalarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy natijalar va tahlillar

Folklor obrazlarining stilistik ifodasi va sahnaviy talqini - Milliy teatr maktablarida folklor obrazlarining sahnaviy talqini zamonaviy teatr estetikasi va an’anaviy xalq ijrochilik madaniyatining uyg‘unlashuvi asosida shakllanadi. Bu jarayon, bir tomondan, xalq og‘zaki ijodidagi obrazlarning asl mazmunini saqlashga intilsa, ikkinchi tomondan, ularni zamonaviy sahna ifoda vositalari orqali yangicha talqin qilishga yo‘naltiriladi. Natijada folklor obrazlari teatrda statik emas, balki harakatda, rivojlanishda va interpretatsiyada namoyon bo‘ladigan badiiy tizimga aylanadi.

Rejissyorlik va aktyorlik san’atida folklor obrazlarining talqin usullari - Rejissyorlik san’atida folklor obrazlarini talqin qilishda asosan shartlilik, ramziylik va metaforik yondashuv ustunlik qiladi. Bu yondashuv XX asr jahon teatr tajribasida Konstantin Stanislavskiy tomonidan ishlab chiqilgan psixologik realizm, hamda Vsevolod Meyerhold

tomonidan taklif etilgan shartli sahna tizimi bilan ham nazariy jihatdan bog‘lanadi.[4] Ayniqsa Meyerholdning “shartlilik” konsepsiyasi folklor obrazlarining sahnaviy talqinida ramziy harakat va stilizatsiya imkoniyatlarini kengaytirgan.

Aktyorlik san’atida esa folklor obrazlari ko‘pincha tipaj, umumlashma va an’anaviy harakat modellari asosida yaratiladi. Xalq tomosha san’atiga xos bo‘lgan mubolag‘a, improvizatsiya va emotsional ochiqlik aktyor ijrosining asosiy stilistik belgisiga aylanadi. Shu bilan birga, aktyor folklor obrazini faqat tashqi ifoda bilan emas, balki ichki psixologik asoslangan harakat orqali ham ochib berishi talab etiladi. Folklor obrazlarini yaratishda nutq, plastika, mimika va psixofizik vositalarning o‘rni - Folklor obrazlarining sahnaviy ifodasida nutq madaniyati muhim o‘rin tutadi. Xalq og‘zaki ijodi asosan og‘zaki shaklda shakllanganligi sababli, uning sahnaviy talqinida diksiya, intonatsiya, ritm va ohang muhim badiiy vosita hisoblanadi. Ayniqsa dostonchilik an’anasida mavjud bo‘lgan ohangli aytish uslubi teatr nutqining stilistik imkoniyatlarini kengaytiradi. Plastika va mimika folklor obrazining tashqi ifoda tizimini belgilaydi. Xalq raqslari, marosim harakatlari va an’anaviy sahna o‘yinlarida shakllangan plastik elementlar aktyor ijrosida ramziy harakat tizimini yuzaga keltiradi. Bu esa obrazning milliy xarakterini kuchaytiradi va uning tomoshabinga ta’sir kuchini oshiradi.

Psixofizik vositalar esa aktyorning ichki kechinmalari va tashqi ifodasi o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlaydi. Konstantin Stanislavskiy ishlab chiqqan “psixofizik birlik” tamoyili folklor obrazlarini yaratishda ham muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Chunki folklor obrazlari faqat tashqi ko‘rinish emas, balki chuqur ma’naviy va emotsional mazmunni ham ifodalaydi. Zamonaviy teatr amaliyotida folklor obrazlarining stilistik yangilanishi va sahnaviy ifodasi. - Zamonaviy teatr amaliyotida folklor obrazlari an’anaviy ko‘rinishda emas, balki yangicha stilistik shakllarda talqin qilinmoqda. Bu jarayonda postdramatik teatr elementlari, multimedia vositalari, shartli sahna makoni va vizual metaforalar keng qo‘llanilmoqda.[5] Natijada folklor obrazlari realistik tasvirdan ko‘ra ko‘proq ramziy va konseptual darajada ifodalanmoqda. Ayniqsa, sahna dizayni va yorug‘lik yechimlarida folklor motivlari estetik kod sifatida ishlatiladi. Bu yondashuv xalqona obrazni faqat personaj sifatida emas, balki g‘oyaviy-falsafiy belgilar tizimi sifatida ko‘rsatishga xizmat qiladi. Shuningdek, musiqa va ovoz dizayni folklor ruhini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish orqali yangi badiiy muhit yaratadi.

Shu tariqa, zamonaviy teatrda folklor obrazlari statik tarixiy element emas, balki doimiy qayta yaratiladigan, yangilanadigan va turli stilistik qatlamlarda talqin qilinadigan badiiy fenomen sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xulosalar

Milliy teatr maktablarida folklor obrazlarining stilistik ifodasi murakkab va ko‘p qatlamli badiiy jarayon hisoblanadi. U rejissyorlik konsepsiyasi, aktyorlik mahorati, sahna nutqi, plastika hamda zamonaviy texnologik vositalarning uyg‘unlashuvi asosida shakllanadi.

Folklor obrazlari teatr san’atida nafaqat an’anaviy syujet yoki personaj sifatida, balki ramziy va falsafiy mazmunga ega badiiy tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa ularning zamonaviy teatr estetikasida yangicha talqin qilinishiga zamin yaratadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida folklor obrazlarining sahnaviy talqinida Stanislavskiy va Meyerhold kabi teatr nazariyotchilarining metodlari bilan bog‘liq ilmiy asoslar mavjudligi aniqlanadi. Bu esa milliy teatr maktablarining jahon teatr tajribasi bilan integratsiyalashuv jarayonini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, folklor obrazlarining stilistik yangilanishi zamonaviy o‘zbek teatrining badiiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi va milliy teatr san’atining estetik salohiyatini yanada boyitishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
2. Imomov K. O‘zbek folklori asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Sarimsoqov B. O‘zbek folklorshunosligi masalalari. – Toshkent: Fan, 2012.
4. Stanislavskiy K. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2010.
5. Lehmann H.-T.Postdramatic Theatre. –London: Routledge, 2006. – P.68-75
6. Boltaboev, I. (2025). O’zbek teatrida folklorizmning zamonaviy talqini: aktyor tayyorgarligida nutq, plastika va marosim elementlarining integratsiyasi. Экономика и социум, (12-2 (139)), 122-126.
7. Ismoilovich, B. I. (2026). MUSTAQILLIK DAVRI TEATRIDA FOLKLOR TALQINING YANGICHA BADIIY SHAKLLARI. Iqro, 21(02).
8. Nilufarkhan, Q., & Dildorakhan, A. (2022). Theoretical foundations of the history of applied arts of Uzbekistan. In E Conference Zone (Vol. 1, pp. 12-13).
9. Nilufar, K. (2022). IN FINE ARTS AND DRAWING LESSONS. USING CASE STAGE EDUCATIONAL TECHNOLOGY." Open Access Repository9, 11, 88-92.
10. Qosimova, N. (2022). IN FINE ARTS AND DRAWING LESSONS. USING CASE STAGE EDUCATIONAL TECHNOLOGY." Scienceweb academic papers collection.
11. Solijon o’g’li, Q. B. Carpentry Schools-Applied Art Foundation Of Development. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(11), 945-949.
12. Kasimova, N. M. K. (2022). Representatives of the Kokan School of Coppersmithing, Glorifying the National Craft. RegiINTERNATIONAL JOURNAL ON ECONOMICS, FINANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT, 4(11), 86-90.
13. Sharifjon o‘g‘li, H. S. (2026, April). UMUMTA’LIM MAKTABLARINING 5-SINF TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA “O ‘ZBEKISTON RASSOMLARI” MAVZUSIDA RASM ISHLASH METODIKASINI O ‘RGATISH. In International Conference on Education, Psychology and Humanities (Vol. 1, No. 4, pp. 147-151).
14. Sharifjon o‘g‘li, H. S. (2026, April). ZAMONAVIY CHIZMACHILIK DARSLARINI TASHKIL ETISHDA IJTIMOIY FALSAFANING AHAMIYATI. In International Conference on Education, Psychology and Humanities (Vol. 1, No. 4, pp. 152-160).